

כמה עולה קרן שמש?

לירון ישראלי

אנחנו חיים בעולם שרגיל להצמיד תווית מחיר לכל דבר, אבל שוכח לבדוק כמה עולה זיהום מקורות מים או איך ניתן לתגמל כלכלית חווה ששומרת על הקרקע שלה נקייה מרעלים. לירון ישראלי חזר מלא השראה מכנס חקלאות וכלכלה בגתאנום. בשלוש מילים: יש לאן לשאוף. בשתי מילים: אנחנו בדרך

דברים, צריך למכור דברים, והכול יושב על שאלות של כסף והיתכנות כלכלית.

הוועידה הבינלאומית לחקלאות ביודינמית, פברואר 2019

טעון במחשבות אלו יצאתי בחודש שעבר לוועידה הבינלאומית לחקלאות ביודינמית שמתקיימת כל שנה בגתאנום, המרכז העולמי לאנתרופוסופיה. נושא הכנס השנה היה: "אדמה וכלכלה – חקלאות בין חווה אינדיבידואלית לכלכלה גלובלית".

האם חשבתם פעם כמה עולה לגדל תפוח? הרי כשאנחנו פוגשים אותו בסופרמרקט או בשוק יש עליו מחיר, אבל כמה באמת עולה "לייצר" אותו?

בבסיס, העלות היא אפס. כלומר כל מה שהעץ צריך הוא שמש, מים ואדמה בריאה – משאבים שאין להם תו מחיר – והתפוח ייוולד מעצם כוחות החיים.

אך מצד שני, אנחנו, בני האדם, שמנו תווית מחיר כמעט על כל חלק בתהליך הבריאה הזה. הרגע שבו החלטנו שמזון, ביגוד ומחסה מושגים בתמורה לתשלום ולא כמתנה מהבריאה, שינה את חיי החברה האנושית לחלוטין.

אני מבקש מכם שתעצרו לרגע את הקריאה, תסתכלו סביבכם ותנסו לראות כמה מהדברים שמקיפים אתכם נוצרו מאותם תהליכים טבעיים, שבבסיסם צריכים רק מים, אור ואדמה. הבגדים שאתם לובשים, הריהוט מעץ ומבד, האוכל שעל שולחנכם, והפלא הכי גדול: כל הפלסטיק שאנו משתמשים בו, בראשית דרכו היה צמחים ובעלי חיים שבתהליך ארוך מאוד הפכו למרבצי נפט ופחם מהם אנחנו מפיקים דלקים ופלסטיק.

בעבודתי עם חקלאים לפיתוח חקלאות ביודינמית ובת קיימא, אני רואה שוב ושוב את הדואליות של המציאות הזו: מצד אחד הכול ניתן חנים מהטבע, ומצד שני, בכדי לעשות חקלאות צריך לרכוש

טקס הפתיחה של הכנס. צילום: Johannes Onneken

בדברי הפתיחה נאמר: "מהי משימת החקלאות בחיים הכלכליים המקומיים, האזוריים והעולמיים? מה תפקידה ביחס לטבע ולמשאבים שבהם היא משתמשת? איזו אחריות

יש לה כלפי האנשים שהיא מזינה? 'הכלכלה של החקלאות' הוא נושא שצריך לאתגר אותנו להסתכל מקרוב על שאלות אלו, כדי להבין טוב יותר, ולעבוד בשיתוף פעולה הדוק יותר."

אל הכנס הגיעו מעל 700 איש ואישה מכתשעים מדינות,

ובמשך ארבעה ימים עברנו יחד תהליך מרתק שכלל הרצאות מעוררות השראה, סדנאות ועבודה אמנותית. האתגר הכלכלי העמוק של החקלאות בישראל הפך את הכנס הזה לאקטואלי במיוחד עבורי.

אתגרים של חקלאים צעירים

את הוועידה פתחה קבוצה של עשרים חקלאים צעירים, שזה עתה סיימו תוכנית של שלוש שנות לימודי חקלאות ביודינמית בהולנד.

אחד אחרי השני הם ניגשו לקדמת הבמה וסיפרו על האתגרים הכלכליים שעמם הם מתמודדים:

אחד סיפר שלהוריו חווה ובה 650 עיזים. אם הוא רוצה להסב אותה לביודינמית, יוכל להחזיק רק 450 עיזים. הוא אינו יודע כיצד יצליח להתמודד כלכלית עם הקטנת העדר.

חקלאית אחרת סיפרה שהיא ובן זוגה רוצים להצטרף לחווה קהילתית, אך הם תוהים האם בסגנון חיים כזה מובטחת להם יציבות כלכלית כאשר יקימו משפחה.

חקלאי נוסף סיפר שהוא מגיע מאזור בו אין בכלל חקלאות ביודינמית, והוא לא בטוח שכל הפעילות הנוספת שהוא צריך לעשות בשביל ההסבה, תשתלם לו כלכלית.

הפתיחה הזאת, שהייתה מקרקעת ומעוררת השראה כאחד, הזכירה לי את הפתיחה של הקורס לחקלאות¹, בה אמר שטיינר:

"חייב כל אדם להכיר כמובן מאליו בעובדה: כי לא ניתן לדבר על חקלאות, ואף לא על הצורות החברתיות שעליה ללבוש, אלא על בסיס היכרות מעשית עם העבודה החקלאית עצמה.

כלומר יש לדעת ולהכיר מעשית, מה פירושו של גידול סלק, תפוח אדמה ותירס למשל. בלי בסיס זה, לא ניתן לדבר אף על אותם עקרונות כלכליים כלליים הקשורים בחקלאות.

את אלה יש לקבוע ולעצב מתוך החקלאות עצמה, ולא מתוך שיקולים תיאורטיים למיניהם [...] יש לחדול מכל אותם דיבורים על כלכלה לאומית, אשר אינם נובעים מהעבודה עצמה. כל עוד אנשים אינם מכירים בכך שדיבורים על כלכלה, המרחפים

באוויר בלי קשר למציאות, הם ריקים מתוכן, לא נשקפת כל

תקווה לעתיד, לא בחקלאות ולא בכל תחום אחר".²

האתגר שאותם צעירים הביאו בפני באי הוועידה הולך יד ביד עם דבריו של שטיינר: כיצד אנחנו יכולים להפוך את האתגרים הכלכליים לשאלות אמיתיות עם תשובות אמיתיות, שיניעו שינוי חיובי על האדמה, ולא יישארו תיאורטיות ומרחפות באוויר.

בניסיון להעביר את שהיה בוועידה, ריכזתי כמה סוגיות מעשיות שעלו בתכני ההרצאות וכן כמה דוגמאות לפרויקטים שמתבצעים ברחבי העולם ומדגימים כיצד יכולה להיראות מערכת יחסים אחרת בין כלכלה לחקלאות.

המחיר הנכון

סדנה של ארגון "אדמה ועוד" (Soil & more) נפתחה באמירה מרתקת: "אורגני איננו יקר מדי, קונבנציונלי הוא זול מדי".

לאורך העשור האחרון בחנו חברות מימון, אשראי וביטוח את הביצועים של עסקים חקלאיים בכדי לבדוק את מידת הסיכונים מול הביטחון בהשקעות ובביטוחים. הנתונים הראו קשר ישיר בין אחוז החומר האורגני באדמה (בריאות הקרקע) לבין מידת הרווחיות, וכן את העובדה ששחיקת האדמה החקלאית פוגעת בשלב מסוים ברווחים. תחשיבים כאלו מוכללים יותר ויותר במערכות כלכליות גדולות שבדקות את ההשפעה הכלכלית המלאה של פגיעה חקלאית במשאבי הסביבה.

הבנה זו הולידה "חשבונאות נכונה" (True cost accounting)

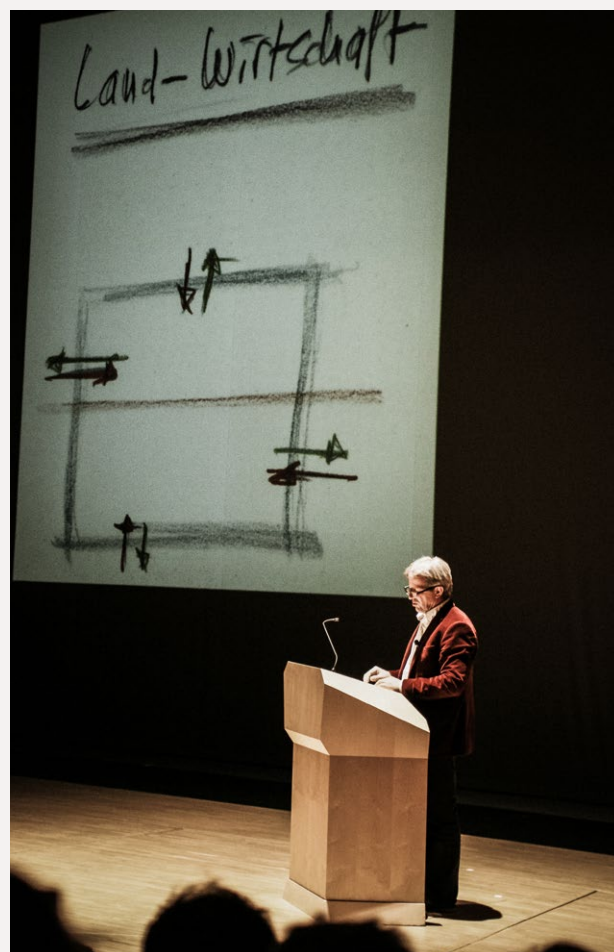
את המילה רווח. כיום, כלכלית ועסקית, רווח מוגדר כתוספת לערך של יחיד או חברה, שנובעת מפעילות כלכלית בתקופה מסוימת. הרווח מחושב בדרך כלל כהפרש בין ההכנסות להוצאות, (ומכאן, כפי הנראה, מקור המילה בעברית). ההגדרה הזו מתייחסת למנעד מצומצם מאוד של פעולות, וכל דבר שאינו בטווח זה מסומן כהשפעות חיצוניות, שלא תמיד ניתן למדוד או להעריך.

אבל, אם בתהליך עבודה ארוך שנים הצליחה חווה ביודינמית מסוימת לשמר מגוון של חרקים או ציפורים בסכנת הכחדה – האם זה לא צריך להירשם לה, מבחינה חשבונאית, כרווח? ואם חווה אחרת, על גדת נהר או מאגר מים הצליחה להבטיח שימור של מים נקיים, האם זה לא צריך להירשם לזכותה, כאשר היא באה לקחת הלואה לרכישת טרקטור חדש? אחד המחקרים מראה שגידול אורגני שומר על 2,250,000 ליטר של מים נקיים לעשרה דונם גידול ענבים בשנה.

סולידריות בחקלאות

בהרצאותיו על כלכלה וחברה כיוון שטיינר למצב שבו "מרפא ימצא רק כאשר בראי נפש האדם תשתקף הקהילה כולה, ובקהילה יחיה כוחה של נפש היחיד"³. בעידן של כלכלה גלובלית נשאלת השאלה כיצד משתקפת התמונה הזאת בעולם. כפי שאנחנו מנסים לראות את המקור הראשוני של כל המוצרים סביבנו: כיצד הם נובעים מהשמש, המים והאדמה – האם אנחנו מסוגלים לראות את כל הידיים שאותם מוצרים עברו דרכן? כי הרי בדרך מרתקת, בעידן כל כך אינדיבידואלי, כמעט אף אחד לא מייצר לעצמו את המוצרים, החפצים והמזון שהוא או היא צורכים, וכולנו מייצרים מוצרים עבור אחרים שלעולם לא נפגוש – אלטרואיזם בשיאו.

באופן טבעי, אם כן, עסקו דיונים רבים בכנס בנושאי סולידריות בכלכלה ובחקלאות. למעשה, כמו שבגידול חקלאי אנחנו רוצים לראות ולעבוד עם הרצף השלם – מהאדמה, לצמחים ועד אור הכוכבים, כך מבט סולידרי בכלכלה חקלאית מנסה להראות שיש רצף וקשר הדוק בין מי שמייצר מן הטבע לבין מי שצורך. כל צריכה שנעשית מתוך הבנת הייצור תהיה הרבה יותר מאוזנת ולהפך. הנה כמה דוגמאות לפרויקטים מעוררי השראה שהוצגו בכנס.

הרצאה "חקלאים בין קוסמוס לשוק מקומי". צילום: Xue Li

שלוקחת את מכלול ההשלכות של חברה כלכלית מסוימת, ומנסה לשים עליהן "תג מחיר". כך, כאשר אנחנו קונים ענבים מגידול קונבנציונלי, אנחנו רואים רק את עלות המשאבים המיידיים של הגידול והם לא כוללים כל מה שנחשב "עלויות חיצוניות". למשל, אם כתוצאה מהגידול יש זליגה של חומרי דשן וריסוס למקור מים סמוך, המדינה (כלומר משלם המיסים) תשלם על הניקיון של מקור המים או תישא בהשלכות הזיהום, והעלות הזו לא תגולם במחיר הענבים. או למשל, אם הפועלים בכרם מועסקים בתנאים קשים, ולאחר כמה שנות עבודה הם נהיים חולים – העלות של שירותי הבריאות שלהם לא מגולמת במחיר השוק של המוצר. אחת הדרכים להעריך מחדש עלויות היא להגדיר מחדש

אם בתהליך עבודה ארוך שנים הצליחה חוזה ביודינמית לשמר מגוון של חרקים או ציפורים בסכנת הכחדה – האם זה לא צריך להירשם לה, מבחינה חשבונאית, כרווח?

חוות ריינהוף

reyerhof.de

נוסדה בשנת 1955 בעיר שטוטגרט כחוזה ביודינמית על שטח של 400 דונם. החל משנות ה-80, עם עליית הרעיונות של סולידריות בכלכלה, החל להיווצר סביב החווה גרעין של צרכנים מודעים. בתהליך שיתופי ארוך ומעורר הערכה, התבוננו החקלאים והצרכנים יחד לעומק בצרכים של כל הצדדים, ושאלו כיצד ניתן להגיע למצב של שותפות מלאה, שבה התקציב של הפעילות בחווה נבנה עם הצרכנים, והיעדים נקבעים כך שכולם מרוויחים. למשל, באחד המקרים הבינו חלק מהשותפים שהחקלאים הצעירים שעובדים בחווה מקבלים משכורת שלא מאפשרת להם להתקיים בכבוד. בתהליך שיתופי, בו בחנו כולם יחד את משמעות העלאת השכר לעובדים, הוחלט אכן להעלות אותו, ומאז נעשו עוד שלוש העלאות בשכרם.

פרויקט הקפה TEIKEI

teikeicoffee.org

פרויקט הקפה של טייקיי עוסק באחת מסוגיות אי השוויון הגדולות בתחום החקלאות: הקפה. הפרויקט פועל לשנות את מערכת היחסים בין הצרכנים של הקפה באירופה לבין מגדלי הקפה במקסיקו. גם כאן, בתהליך ארוך של בניית שותפות והבנת הצרכים, נבנה מודל לפיו המגדלים מחויבים לגידול איכותי וביודינמי של הקפה, וכל שאר חלקי השרשרת – המשווקים, קולי הקפה, ואלו ששותים אותו – מחויבים לכללי סחר הוגן. הקפה עצמו מגיע ממקסיקו לאירופה על גבי סירת מפרש, הן מתוך כוונה להפחית ככל הניתן את ההשפעות השליליות של השינוע שלו מבחינה סביבתית, והן כדי להעלות את המוראל האנושי על-ידי חציית האוקיינוס בסירת מפרש. בכל שנה נבנה, בשיתוף כל הגורמים, תקציב הפעילות לאותה שנה, ומוערך כמה קפה יצרכו הקונים. לפי תחשיב זה, בתחילת העונה משלמים הקונים מראש על הקפה. כך אין לחקלאים דאגות והם יכולים לעסוק בגידול מיטבי. בסוף העונה, לאחר

הקטיף, מתחלק היבול בין כל השותפים, כך שאם באותה שנה הייתה תוצרת רבה יותר, כולם מרוויחים, ואם הייתה תוצרת מעטה, ההפסדים מתחלקים באופן שווה.

סקם – כלכלה של אהבה

sekem.com

לתאגיד הביודינמי המצרי סקם, שלו אקדיש בקרוב מאמר שלם, יש פילוסופיה כלכלית ייחודית, והיא נקראת "כלכלה של אהבה".

מבחינתם, כל הפעילות הכלכלית הענפה שלהם צריכה לשרת את החברה האנושית באהבה. הם היו הראשונים לגדל כותנה אורגנית ביודינמית במצרים, והובילו לירידה של 90% בחומרי הריסוס בענף זה במצרים כולה. "סקם" גם הקימו את האיגוד הביודינמי המצרי, שעוזר לפתח את החקלאות במאות חוות, ייסדו מערכת חינוך ובריאות לעובדים שלהם ובמקביל הם עוסקים בפיתוח פעילויות תרבותיות, ויש להם חברה שפועלת לשיקום אדמות מדבר. בהגדרת הערכים של סקם נכתב: "בטבע, כל אורגניזם הוא עצמאי, ובו-בזמן הוא מחובר באופן שיטתי לאורגניזמים אחרים. בהשראת עקרונות אקולוגיים אלה, המייצגים את חוכמת הטבע והיקום, אנו שואפים ללא הרף להשיג ולשמור על איזון הרמוני בין הקטבים, ולשלב אותם בהתפתחות שלנו".

ככול שאנחנו מתבוננים על עוד ועוד דוגמאות לחיי כלכלה חקלאית חיוביים ויצרניים, אני מקווה שאני יכול לזרוע בכך את ההרגשה שאנחנו יכולים לטפח ולהגדיל סולידריות בכלכלה ובחקלאות, לראות את האחרים במערכת ולחזור לאיזון ולשיתוף פעולה בין כל חברי קהילת החיים.

1 יוני 1924, קוברוויץ (Koberwitz) כיום פולין.

2 הקורס לחקלאות ביודינמית, הוצאת אסטרוולוג, 1998. תרגמה תומר רוזן, עמודים 33-34.

3 המוטו של האתיקה החברתית, מכתם שרודולף שטיינר העניק לאדית מריון בחמישיה בנובמבר 1920. תרגם אלישע אבשלום.

לירון ישראלי מוביל את היוזמה "אדמה חיה", בה הוא מלמד חקלאות ביודינמית חקלאים, גננים ומורים. מייצר תכשירים ביודינמיים ומייצג למשקים וקהילות. (פייסבוק) אדמה חיה – מעגל עשייה ולימוד ביודינמי. adama.biodynamic@gmail.com